

Szkola to wiazienie

Aleksander Piński

Wywiad z prof. Peterem Grayem, amerykańskim psychologiem

W swojej najnowszej książce pisze pan, że szkoła to wiazienie. To dość mocne słowa. Czy może je pan uzasadnić?

Wiazienie to każde miejsce, w którym ludzi pozbawia się wolności i trzyma w zamknięciu wbrew ich woli. Uczniowie nie mają wyboru. Muszą chodzić do szkoły, nawet gdyby chcieli robić coś zupełnie innego. Co więcej, w większości krajów muszą do niej chodzić, nawet gdyby także ich rodzice uważali, że powinni robić coś innego.

Czy naprawdę nie widzi pan różnicy między wiazieniem a szkołą?

I w wiazieniu, i w szkole są kary za niewykonywanie poleceń. Ale różnice oczywiście są. Na przykład więźniowie spędzają znacznie mniej czasu niż uczniowie na robieniu dokładnie tego, co im się każe. Poza tym w wiazieniu zamyka się za karę. Na szkołę „skazywany” jest każdy uczeń. Jedynym kryterium jest wiek.

Z tego, co pan powiedział, wynika, że nauczyciele są odpowiednikami strażników więziennych. Czy to nie przesada nazywać pedagogów „klawiszami”?

Fakt, że szkoła to wiazienie, jest tajemnicą poliszynela właśnie dlatego, by nie ranić uczuć nauczycieli. Oznacza to bowiem, iż wielu skądinąd przyzwoitych i mających dobre intencje ludzi przykładą rękę do pozbawiania wolności naszych dzieci. Uświadomienie sobie tego faktu byłoby dla nich z pewnością mało komfortowe.

A może ograniczenie wolności dzieci przez szkołę jest dla nich korzystne?

Kilka lat temu psychologowie Mihály Csíkszentmihályi i Jeremy Hunter przeprowadzili badanie na 800 uczniach z 33 szkół w USA. Dali im specjalne zegarki, które wysyłały sygnał, kiedy powinni wypełnić kwestionariusz i opisać swój nastrój. Okazało się, że najmniej szczęśliwe dzieci były w czasie pobytu w szkole. Co ciekawe, nastrój spadał drastycznie już w niedzielę wieczorem, kiedy zbliżał się koniec weekendu i moment pójścia do szkoły.

Chce pan powiedzieć, że to oświata wpędza uczniów w depresję?

W ciągu ostatnich kilkudziesięciu lat drastycznie wzrosła w USA liczba godzin, które uczniowie spędzają w szkole. W tym okresie równie drastycznie zwiększył się odsetek dzieci z problemami psychicznymi. Na przykład w 1948 r. tylko 4,1 proc. nastolatków w wieku 14–16 lat zgadzało się z twierdzeniem: „Obawiam się, że zwariuję”, a w 1989 r. już 23,4 proc., czyli prawie co czwarty! Od 1950 r. odsetek samobójstw wśród nastolatków zwiększył się czterokrotnie.

A skąd pan wie, że ta zbieżność nie jest przypadkowa?

W tym samym okresie odsetek samobójstw wśród osób w wieku 25–40 lat wzrósł jedynie nieznacznie, a wśród tych powyżej 40. roku życia nawet spadł. Depresje i nerwice występują najczęściej wśród osób, które mają poczucie, że nie kontrolują własnego życia. A trudno mieć nad nim kontrolę, skoro cały dzień w szkole wykonuje się polecenia nauczycieli, a po powrocie do domu odrabia się zadane przez nich prace domowe.

Za 50 lat współczesne szkoły będzie się uważać za barbarzyński relikw z przeszłości

To może powinniśmy zreformować szkolnictwo publiczne?

Problem z systemem szkolnictwa publicznego polega na tym, że jego zadaniem nigdy nie była edukacja, ale indoktrynacja i nauczanie posłuszeństwa wobec władzy. Politycy doszli do wniosku, że to państwo powinno się zająć edukacją obywateli, gdy pod koniec XVIII w. w Prusach obywatele zaczęli zagrażać panującemu systemowi feudalnemu: chłopci buntowali się przeciwko swoim panom, mnożyły się powstania, coraz głośniej mówiono o rewolucji. W 1794 r. król Prus Fryderyk Wilhelm II ogłosił, że obowiązkowa publiczna edukacja stała się funkcją państwa niezbędną do zapewnienia mu bezpieczeństwa, zaraz obok obowiązkowej służby wojskowej.

Chce pan powiedzieć, że mitem jest przekonanie, iż publiczne szkolnictwo powstało po to, by dać edukację tym, których nie było na nią stać?

Na początku XIX w. trzy czwarte mieszkańców USA, wliczając w to niewolników, umiało czytać i pisać. W rozwiniętych krajach Europy odsetek ten był podobny. Odsetek umiejących czytać i pisać był wyższy niż liczba miejsc pracy, które tego wymagały.

Celem państwowej edukacji nie było więc zlikwidowanie analfabetyzmu, tylko przejęcie przez polityków kontroli nad tym, co ludzie czytali, co myśleli i jak się zachowywali.

Mówi pan o zaszłościach historycznych. Czy w dzisiejszych czasach nie możemy wykorzystać publicznego szkolnictwa tak, by służyło uczniom?

Chodzi o to, że w tym modelu edukacja to wiedza, którą dorośli wtłaczają dzieciom. Z tym że ten sposób uczenia się jest bardzo mało skuteczny. W jednym z eksperymentów psycholog Laura Schulz pozwoliła grupie dzieci w wieku czterech–pięciu lat bawić się zabawką, która emitowała dźwięki i światło – w zależności od tego, który guzik naciśnięto. Równocześnie w drugiej grupie nauczyciel dokładnie objaśnił, jak działa zabawka i jaki efekt wywołują poszczególne guziki. Okazało się, że w pierwszej grupie dzieci bawiły się znacznie dłużej niż w drugiej.

Ci ostatni uznali, że nauczyciel powiedział im wszystko, czego mogą się dowiedzieć. Nie ma powodu, by sądzić, że ten sam efekt nie występuje w szkole.

A nie można uczniów zachęcić do nauki ocenami albo innymi nagrodami?

Na początku lat 70. na Uniwersytecie Michigan przeprowadzono eksperyment na grupie przedszkolaków, które bardzo lubiły malować flamastrami. Podzielono ją na dwa mniejsze zespoły: jeden poproszono o namalowanie rysunku, nie oferując nic w zamian. Drugiemu obiecano nagrodę w postaci atrakcyjnego dyplomu. Ci, którym dano „marchewkę”, namalowali wyraźnie gorsze rysunki, a poza tym spędzili nad nimi o połowę mniej czasu niż ich koledzy z pierwszego zespołu. Podobne eksperymenty przeprowadzano na osobach w różnym wieku i zawsze efekt był taki sam: nagrody nie tylko nie pomagają, ale nawet szkodzą w edukacji.

Skoro obowiązkowe publiczne szkolnictwo szkodzi, to co wprowadzić w zamian?

Prawie w całej historii świata edukacja dzieci była w ich własnych rękach. Tak jak dzieci rodzą się z instynktowną potrzebą jedzenia i picia, tak samo naturalne jest ich pragnienie, by uczyć się tego, co im potrzebne, żeby mogły sprawnie funkcjonować w otaczającym świecie. Jesteśmy kierowani wrodzoną ciekawością, chęcią zabawy i nawiązywania kontaktów. U zdrowego człowieka pędu do wiedzy nigdy nie da się zaspokoić.

Sugeruje pan, że dzieci w ogóle nie potrzebują nauczycieli?

Rzecz łącząca bardzo wielu wybitnych ludzi, którzy osiągnęli sukces w zupełnie różnych dziedzinach, jest to, że nie lubili szkoły. Często też byli z niej wyrzucani albo sami odchodzili, a wiedzę zdobywali na własną rękę. Można tu wymienić chociażby Marka Twaina, Thomasa Edisona, Winstona Churchilla, Alberta Einsteina czy Richarda Bransona.

Mówi pan o wyjątkowych przypadkach. A co z większością dzieci, które nie mają ambicji zmieniania świata?

W 1999 r. Sugata Mitra, wówczas szef działu naukowego jednej z firm informatycznych w Indiach, zainstalował komputer na ścianie budynku w slumsach w Nowym Delhi. Większość dzieci z okolicy nie tylko nie widziała nigdy wcześniej komputera, ale też często nie umiała czytać i pisać. W ciągu kilku dni bez jakiegokolwiek pomocy dorosłych same nauczyły się włączać muzykę, uruchamiać gry i w nie grać, używać programów graficznych do rysowania, korzystać z internetu. Mitra powtarzał ten eksperyment wielokrotnie, zarówno na wsiach, jak i w miastach, i wszędzie wynik był taki sam.

Ale znajomość komputera to ciągle mało, by funkcjonować we współczesnym świecie. A co z innymi umiejętnościami?

Pod koniec lat 60. Daniel Greenberg, młody profesor fizyki z Columbia University, zaniepokojony apatią panującą wśród uczniów w tradycyjnych szkołach, stworzył szkołę, w której to właśnie uczniowie decydują, co chcą robić. Mogą na przykład grać na gitarze, chodzić po drzewach, łowić ryby, grać w koszykówkę, ale także uczyć się matematyki, fizyki czy geografii. Wybór należy do nich. Nie są do niczego zachęcani ocenami ani kontrolowani testami.

Ale czy to nie jest jednostkowy przypadek?

Nie. Szkoła nazywa się Sudbury Valley School i istnieje od ponad 40 lat. W USA są 22 podobne szkoły, a w innych krajach co najmniej 14. Oprócz tego radykalnie rośnie w USA odsetek dzieci, które uczone są w domach. W ciągu ostatnich 12 lat ich liczba wzrosła przeszło dwukrotnie – do ponad 2 mln, co stanowi 4 proc. wszystkich dzieci w wieku szkolnym. Około 10 proc. dzieci uczonych w domach ma swobodę wyboru tego, czego chcą się uczyć. Ten ruch ma już nawet swoją nazwę. To tzw. unschooling.

A skąd wiadomo, czy dzieci, które same decydują, czego się uczyć, poradzą sobie w dorosłym życiu?

Sam miałem podobne obawy, ponieważ mój syn uczęszczał do Sudbury Valley School. Dlatego przeprowadziłem wśród absolwentów szkoły ankietę, której wyniki opublikowano w „American Journal of Education”. Okazało się, że 75 proc. absolwentów szkoły zdało na studia. 71 proc. stwierdziło, że nie doświadczyli żadnych negatywnych skutków tego, że nie chodzili do tradycyjnej szkoły. A ci, którzy mieli braki w wiedzy, bez większych problemów sami je uzupełnili. Co ważne, cechą charakterystyczną prawie wszystkich absolwentów tej szkoły jest to, że łatwo znajdują pracę, której wykonywanie sprawia im ogromną przyjemność.

Uważa pan, że to możliwe, by wszystkie szkoły wyglądały tak jak Sudbury Valley School?

Za 50 lat współczesne szkoły będzie się uważać za barbarzyński relikwiarz przeszłości. Obecny system unieszczęśliwia dzieci i testuje granice ich wytrzymałości psychicznej. Co ważne, nie gwarantuje im stałej pracy, płacy ani bezpieczeństwa, jak jeszcze kilkadziesiąt lat temu. Bo miejsc pracy wymagających bezrefleksyjnego wykonywania poleceń jest coraz mniej, a te, które istnieją, są nisko płatne. Jeżeli chcemy mieć szczęśliwe dzieci, które później będą się spełniać zawodowo, musimy dać im zdecydowanie więcej wolności, niż mają obecnie.

Peter Gray, profesor Boston College w stanie Massachusetts w USA. Autor popularnego podręcznika dla studentów „Psychologia” (wznawianego od ponad 20 lat, obecnie w sprzedaży w USA jest szóste wydanie). W 1972 r. otrzymał doktorat na Rockefeller University. Specjalizuje się w psychologii uczenia się i motywacji. W marcu 2013 r. wyszła w USA jego najnowsza książka „Free to Learn: Why Unleashing the Instinct to Play Will Make Our Children Happier, More Self-Reliant, and Better Students for Life” (Wolność uczenia się).